

Chromatografie
„Královna analýz“

Monika Klusáčková

monika.klusackova@jh-inst.cas.cz

Ústav fyzikální chemie J. Heyrovského, AVČR, v.v.i.

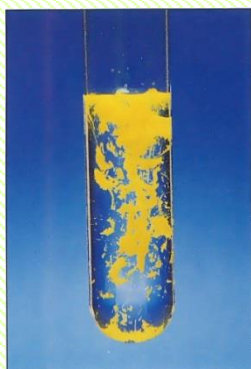
Jaké látky se nachází ve vzorku?

kvalitativní složení vzorku
(druh látek)

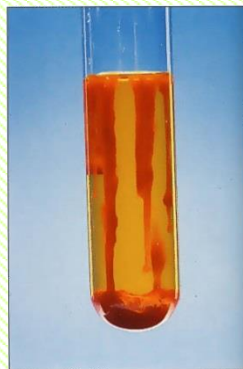
DŮKAZ
IDENTIFIKACE

PbCrO_4

PbS

Fe(OH)_3

Analytická chemie

Jaké látky se nachází ve vzorku?

Jaké je zastoupení těchto látek ve vzorku?

kvalitativní složení vzorku
(druh látek)

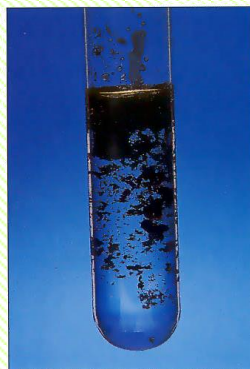
kvantitativní složení vzorku
(množství látek)

DŮKAZ
IDENTIFIKACE

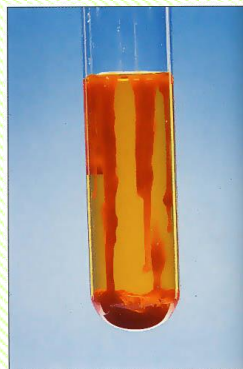
STANOVENÍ

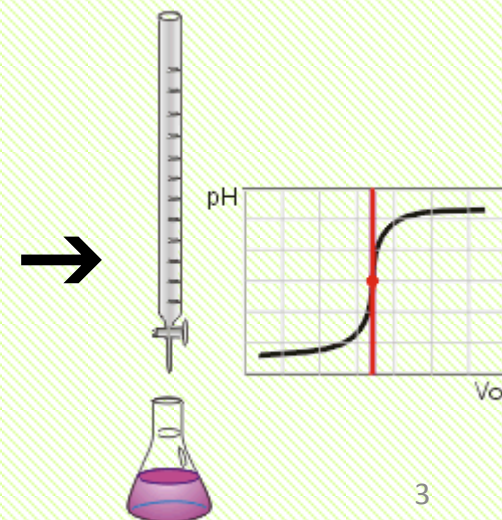
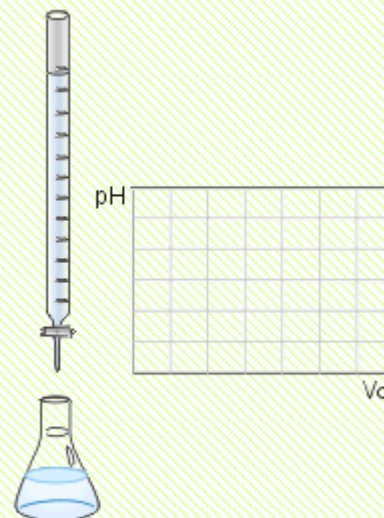
PbCrO_4

PbS

Fe(OH)_3

Analytická chemie

Klasická analytická chemie

sraženiny a barevné sloučeniny

gravimetrie a volumetrie

Analytická chemie

Klasická analytická chemie

Instrumentální analytická chemie

sraženiny a barevné sloučeniny

gravimetrie a volumetrie

SEPARAČNÍ (DĚLÍČÍ) METODY

spektrometrické metody

elektrochemické metody

HPLC

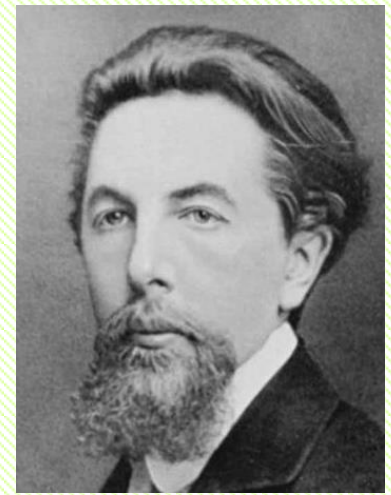
Separáční metody

- **separace** je proces oddělování jednotlivých složek ze směsi za účelem získání čistých složek
- založeny na **rozdílné distribuci** dělených látek mezi dvě různé **nemísitelné fáze**
- lze je využít pro **kvalitativní** i **kvantitativní** analýzu
- zvyšují selektivitu a specifickou v analytické chemii
- srážení
- elektrodepozice
- krystalizace
- sublimace
- destilace
- dialýza
- extrakce
- nejrozšířenější **moderní separační metody v analytické chemii**

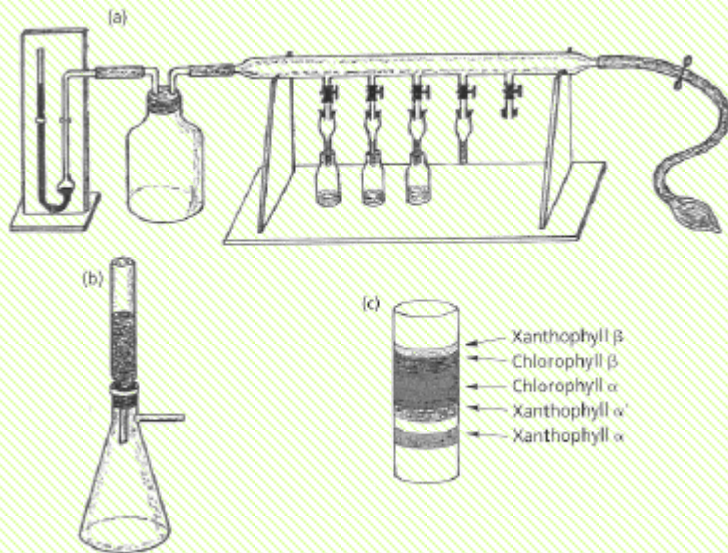

ELEKTROMIGRAČNÍ METODY
CHROMATOGRRAFIE

Historie chromatografie

- **Michail Semjonovič Cvět** (1872 – 1919)
- ruský botanik
- 1901 vynalezl separační techniku → chromatografii
(**CHROMA** = barva a **GRAPHEIN** = psaní)
- 1903 „Chromatografická metoda je metoda, při níž jsou různé komponenty směsi rozděleny na adsorpční koloně v průtočném systému.“

první kapalinový chromatograf
sestavený Cvětem
pro dělení chlorofylů

- **stacionární fáze:** uhličitan vápenatý (CaCO_3)
- **mobilní fáze:** sirouhlík (CS_2)

Nobelova cena za chemii 1952

**Richard Laurence
Millington Syngé**

(1914 –1994)

britský biochemik

**Archer John Porter
Martin**

(1910–2002)

britský chemik

- snaha o lepší a jednodušší metody pro identifikaci aminokyselin
- položili **základy papírové chromatografie** jako jedné z forem rozdělovací chromatografie
- papírová chromatografie patřila k **nejvýznamnějším analytickým metodám v té době!!!**

THE NOBEL PRIZE IN CHEMISTRY 1952
ARCHER J. P. MARTIN, RICHARD L. M. SYNGE

Základní pojmy

Chromatografie

metoda

Chromatograf

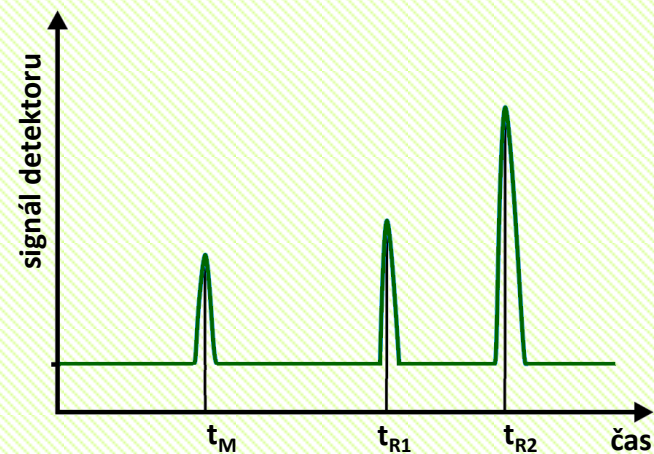
přístroj

Chromatogram

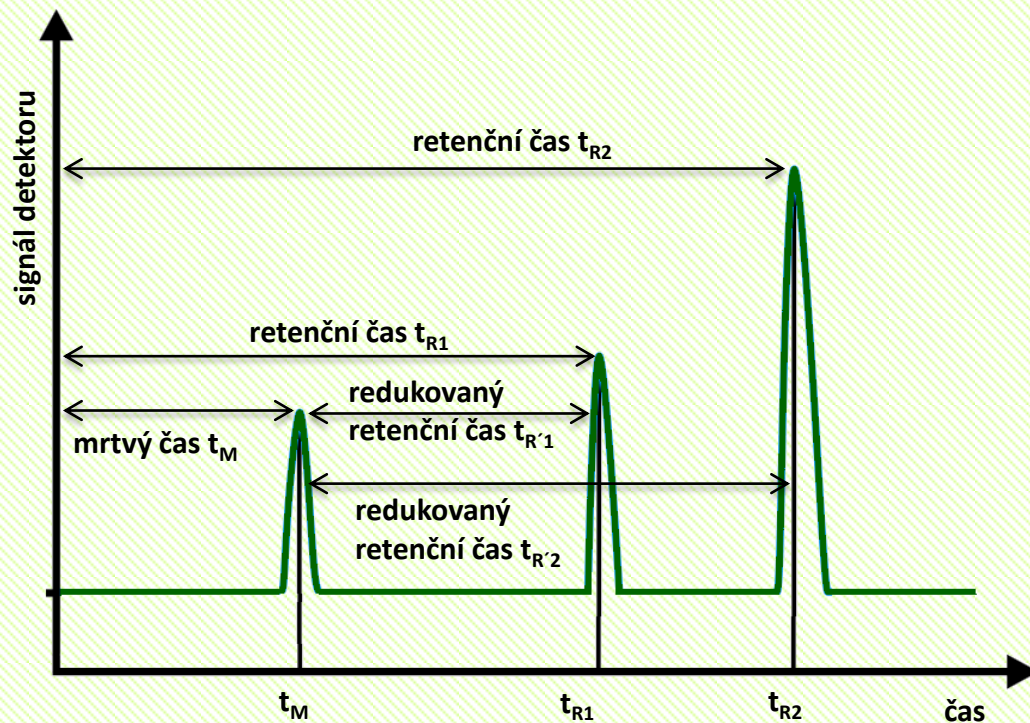
záznam

Vysokoučinná
kapalinová
chromatografie
HPLC

Chromatogram

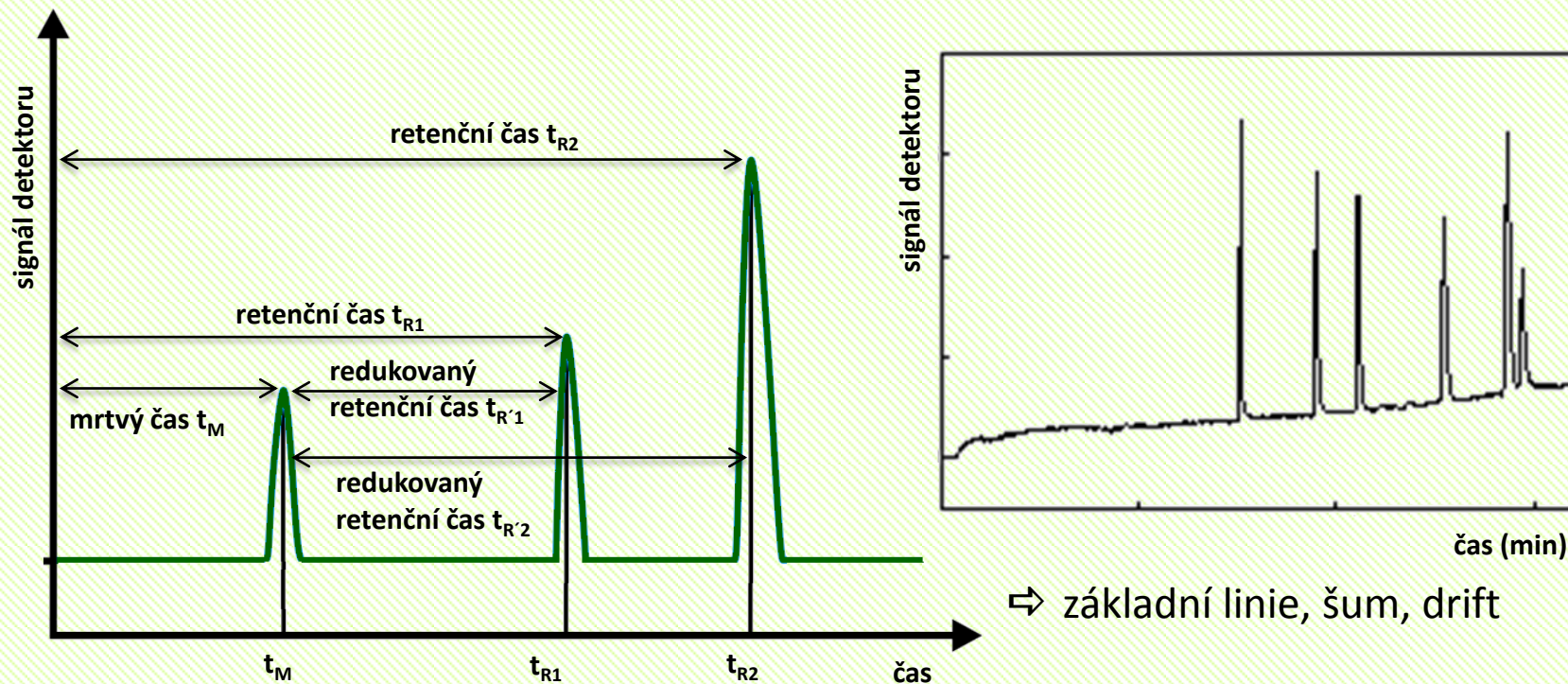
- **mrtvý čas kolony (t_M)** je retenční čas analytu, který **není v koloně zadržován**, tj. analytu, který se pohybuje kolonou stejnou rychlostí jako mobilní fáze
- **retenční čas (t_R)** je celkový čas, který příslušný analyt **stráví v separační koloně**
- **redukovaný retenční čas (t'_R)** je čas, který příslušný analyt **stráví ve stacionární fázi**

$$t_R = t_M + t'_R$$

Chromatogram

- **mrtvý čas kolony (t_M)** je retenční čas analytu, který **není v koloně zadržován**, tj. analytu, který se pohybuje kolonou stejnou rychlostí jako mobilní fáze
- **retenční čas (t_R)** je celkový čas, který příslušný analyt **stráví v separační koloně**
- **redukovaný retenční čas ($t_{R'}$)** je čas, který příslušný analyt **stráví ve stacionární fázi**

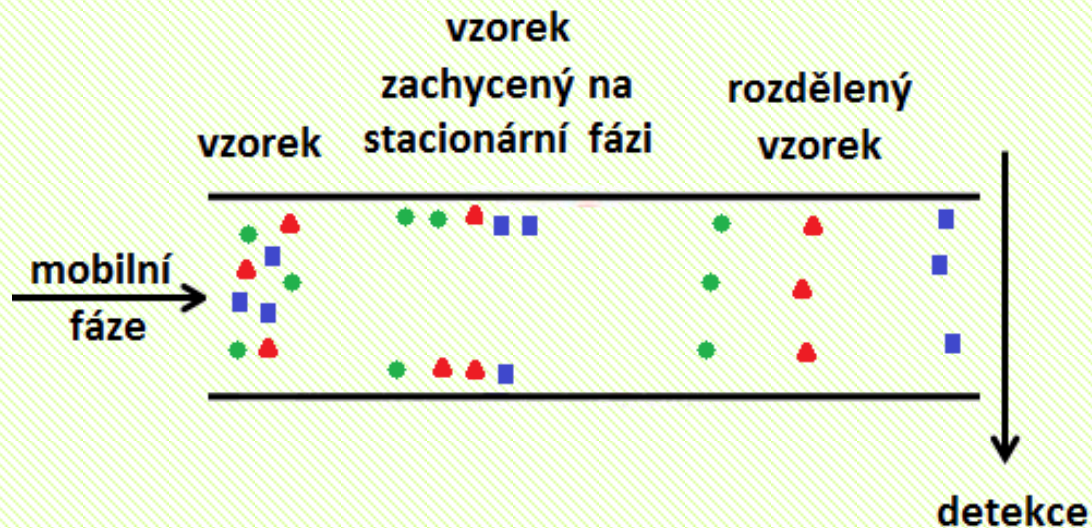
Chromatografie

- **SEPARAČNÍ METODA** (= dělicí)
  - využívá rozdělení látek mezi dvě fáze
- separace probíhá v chromatografické koloně, která obsahuje:
  - ✓ **stacionární** (nepohyblivou) **fázi** = sorbent
  - ✓ **mobilní** (pohyblivou) **fázi** = eluent

Chromatografie

- rozdílné analyty (dělené látky) mají rozdílnou **afinitu** ke stacionární fázi
- různé analyty podléhají různé **distribuci** (rozdělování) mezi mobilní a stacionární fázi
- rozdílné analyty jsou rozdílně **zadržovány** a rozdílně **zpoždovány** (retardovány)

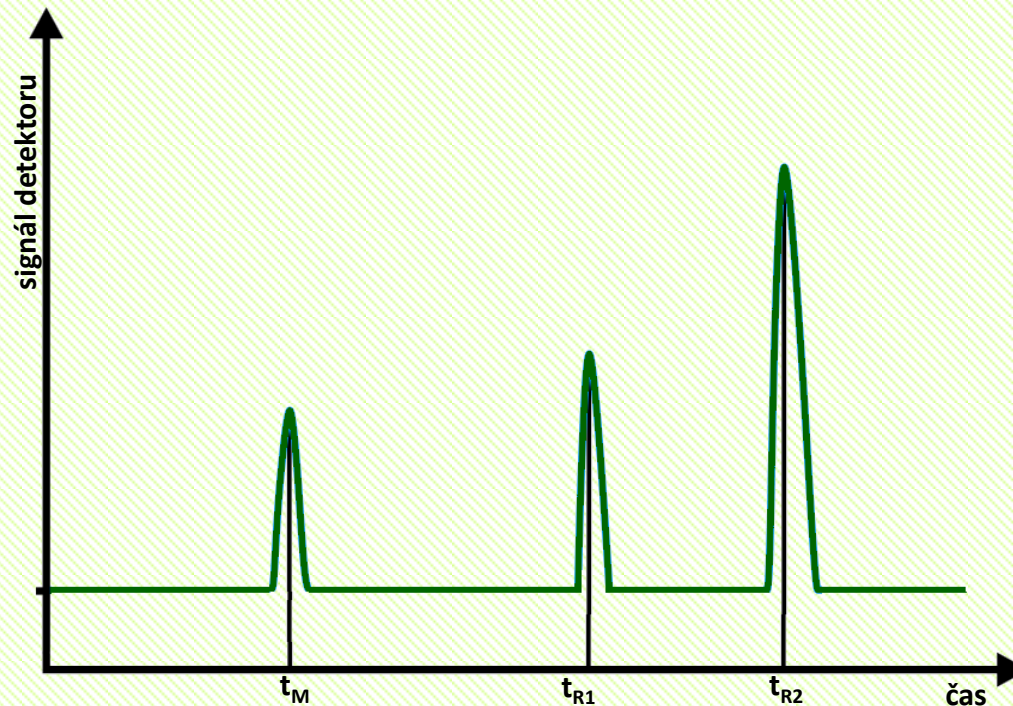
Chromatografie

- **ANALYTICKÁ METODA**

- poskytuje analytické informace

- **kvalitativní informace**

- poloha píku (retenční čas t_R) $\Leftrightarrow$ druh látky (metoda standardů)

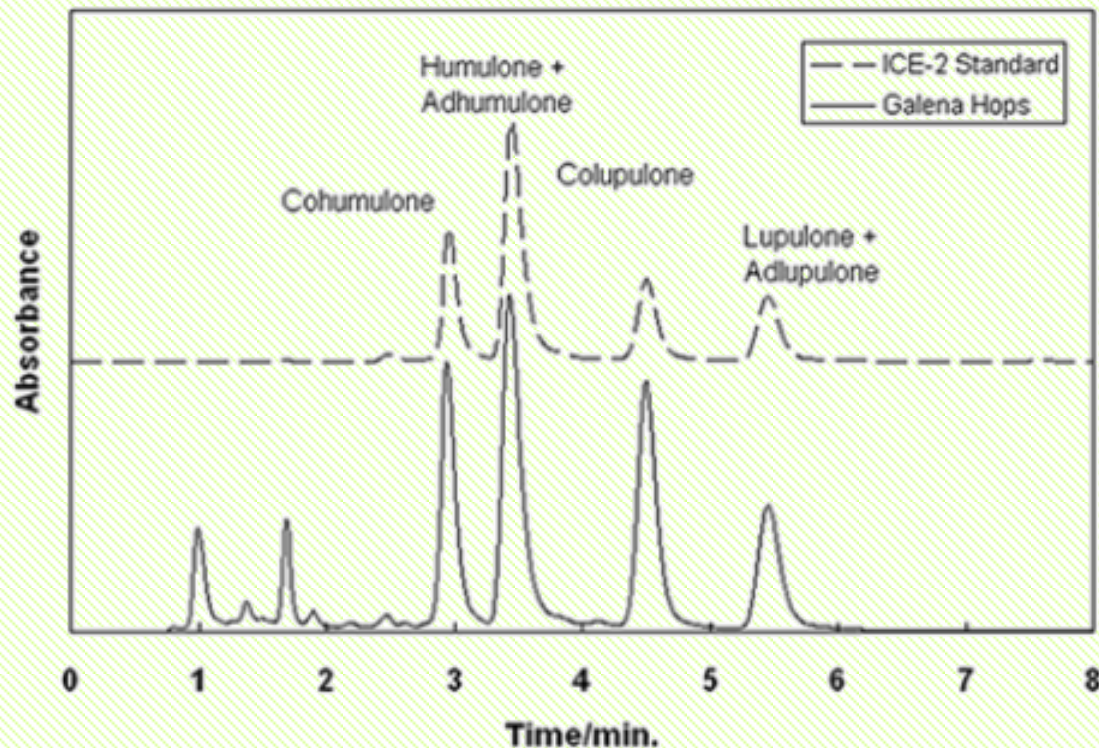
Chromatografie

- **ANALYTICKÁ METODA**

- poskytuje analytické informace

- **kvalitativní informace**

- poloha píku (retenční čas t_R) $\Leftrightarrow$ druh látky (metoda standardů)

- **ANALYTICKÁ METODA**

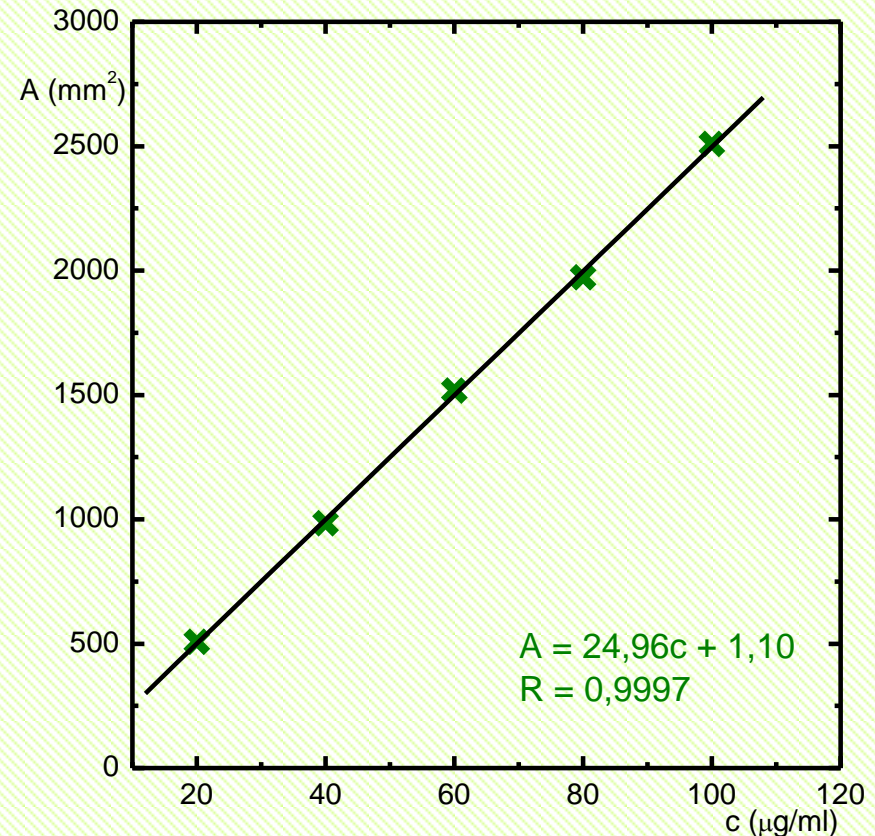
- poskytuje analytické informace

- **kvantitativní informace**

- plocha píku (množství, koncentrace látky)

- ⇒ metoda kalibrační přímky

$$A = 1,064 \times h \times w_{1/2}$$

Chromatografie

- **ANALYTICKÁ METODA**

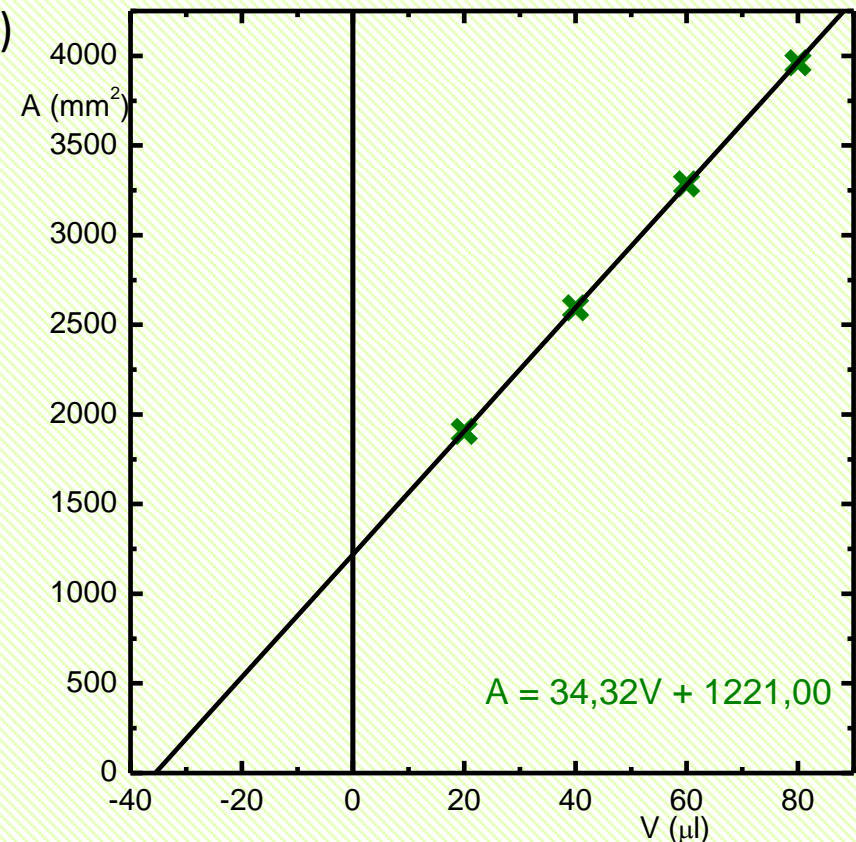
- poskytuje analytické informace

- **kvantitativní informace**

- plocha píku (množství, koncentrace látky)

- ⇒ metoda standardního přídávku

$$A = 1,064 \times h \times w_{1/2}$$

Chromatografie

- **ANALYTICKÁ METODA**

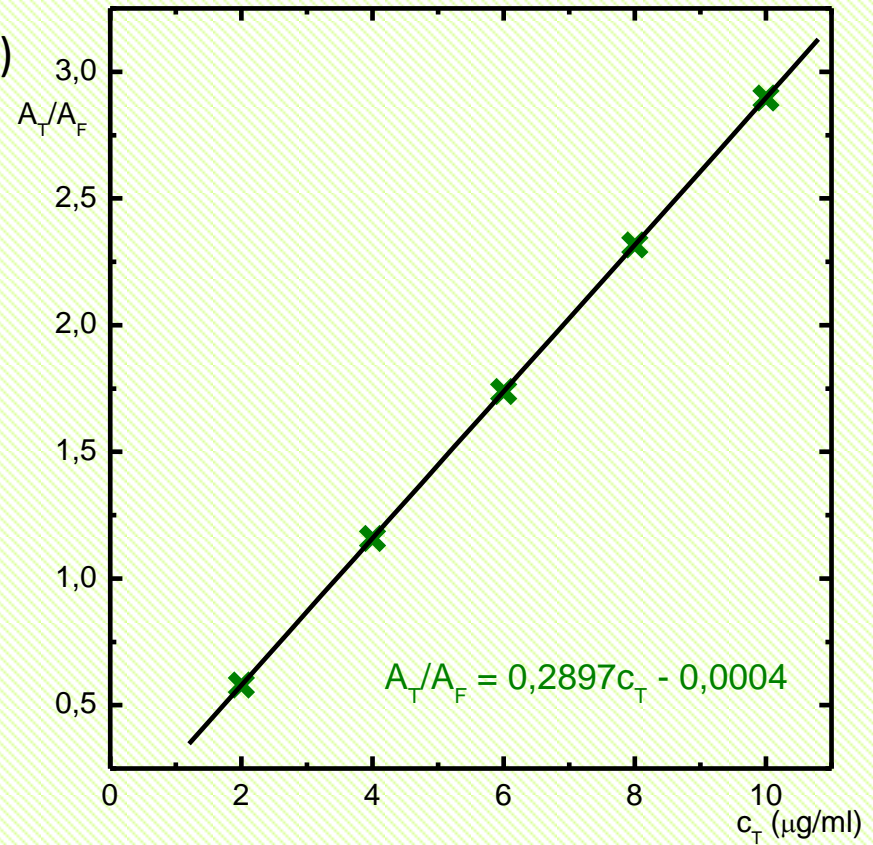
- poskytuje analytické informace

$$A = 1,064 \times h \times w_{1/2}$$

- **kvantitativní informace**

- plocha píku (množství, koncentrace látky)

- ⇒ metoda vnitřního standardu

Chromatografie

POLÁRNÍ LÁTKY

- se lépe rozpouští v **polárních** rozpouštědlech
- adsorbují se na **polárních** povrchích

NEPOLÁRNÍ LÁTKY

- se lépe rozpouští v **nepolárních** rozpouštědlech
- adsorbují se na **nepolárních** povrchích

**Podobné se rozpouští v podobném
!!!**

Přehled chromatografických technik

mobilní fáze	stacionární fáze	mechanismus dělení	metoda	
plyn	kapalina	rozdělování	plynová rozdělovací chromatografie (GLC)	
	pevná látka	adsorpce	plynová adsorpční chromatografie (GSC)	
		sítový efekt	plynová chromatografie na molekulových sítích (GSC)	
kapalina	kapalina	rozdělování	kapalinová rozdělovací chromatografie (LLC)	
		sítový efekt	gelová permeační chromatografie (GPC)	
	pevná látka	adsorpce	kapalinová adsorpční chromatografie (LSC)	
		iontová výměna	iontově výměnná chromatografie (IEC)	
		biospecifická reakce	afinitní chromatografie (AC)	
	planární	kapalina	rozdělování	tenkovrstvá rozdělovací chromatografie (TLC)
			rozdělování	papírová rozdělovací chromatografie (PC)
pevná látka		adsorpce	tenkovrstvá adsorpční chromatografie (TLC)	

Separáční mechanismy

⇒ prchiny zadrzovn a dlen separovaných látek

- **Rozdělovací chromatografie**

- využívá **rozdln rozpustnosti** (a tudz i rozdln distribuce) molekul analytů mezi dvěma zcela nemísitelnými kapalinami

- **Adsorpční chromatografie**

- využívá **rozdln adsorpce** molekul analytů na povrchu tuh fáze s aktivními centry

- **Gelová permeační chromatografie**

- využívá **mechanického dlen** molekul analytů v prech gelu na základě jejich rozdln velikosti

- **Iontov vmnn chromatografie**

- využívá **rozdln vmnn adsorpce** analytů (iontů) na povrchu iontového měniče

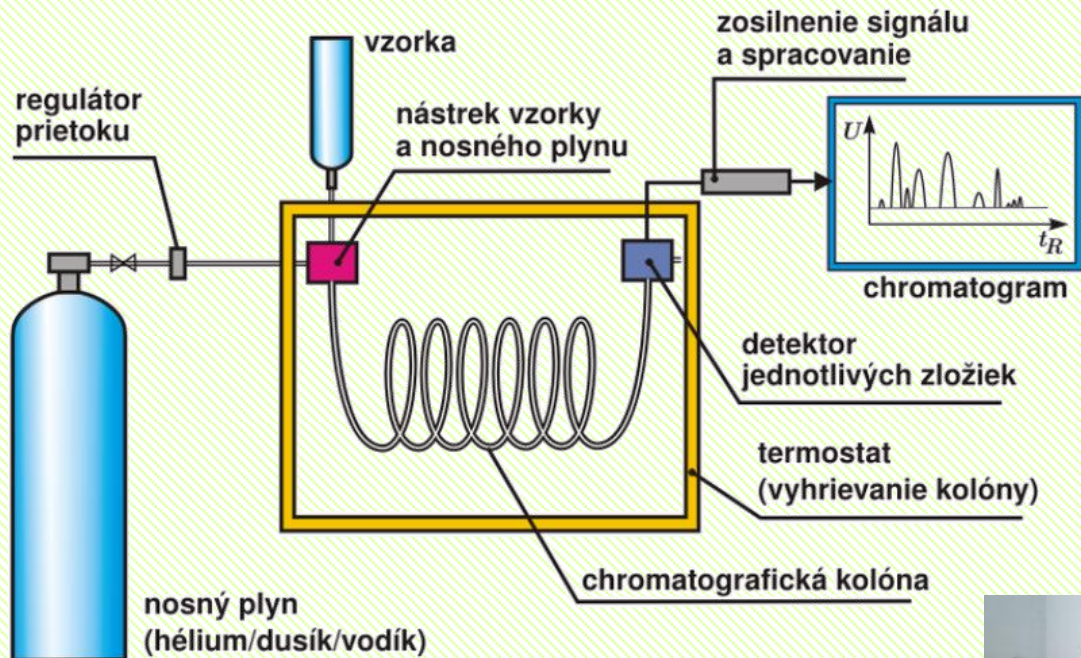
- **Afinitní chromatografie**

- využívá vjimen biologick schopnosti některých látek (afinant, ligandů) **specificky a reverzibiln vázat** jin látky

Přehled chromatografických technik

mobilní fáze	stacionární fáze	mechanismus dělení	metoda	
plyn	kapalina	rozdělování	plynová rozdělovací chromatografie (GLC)	
	pevná látka	adsorpce	plynová adsorpční chromatografie (GSC)	
		sítový efekt	plynová chromatografie na molekulových sítích (GSC)	
kapalina	kolonová	rozdělování	kapalinová rozdělovací chromatografie (LLC)	
		sítový efekt	gelová permeační chromatografie (GPC)	
	pevná látka	adsorpce	kapalinová adsorpční chromatografie (LSC)	
		iontová výměna	iontově výměnná chromatografie (IEC)	
		biospecifická reakce	afinitní chromatografie (AC)	
	planární	kapalina	rozdělování	tenkovrstvá rozdělovací chromatografie (TLC)
			rozdělování	papírová rozdělovací chromatografie (PC)
		pevná látka	adsorpce	tenkovrstvá adsorpční chromatografie (TLC)

Plynová chromatografie

**!!! analyt musí byť termicky stabilný a ťekavý,
popřípadě derivatizovat !!!**

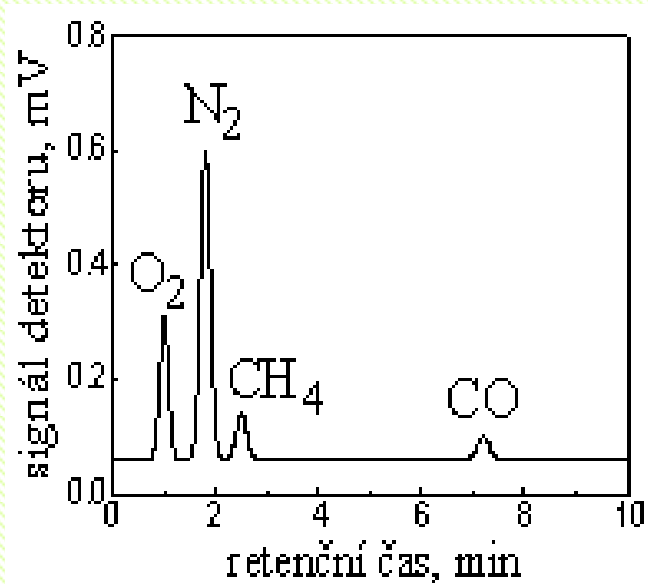

Plynová chromatografie

- **Analýza životního prostředí**
  - analýza plyných a těkavých organických polutantů v ovzduší a ve vodách
  - významná je analýza pesticidů, herbicidů, insekticidů ve vzorcích vod a půd

- **Klinická a toxikologická analýza**
  - monitorování obsahu drog v krvi
  - stanovení obsahu alkoholu v krvi

- **Analýza potravin a kosmetických přípravků**
  - objektivní hodnocení chutí a vůní

- **Analýza ropných produktů**
  - posouzení kvality ropy a jejich destilačních produktů

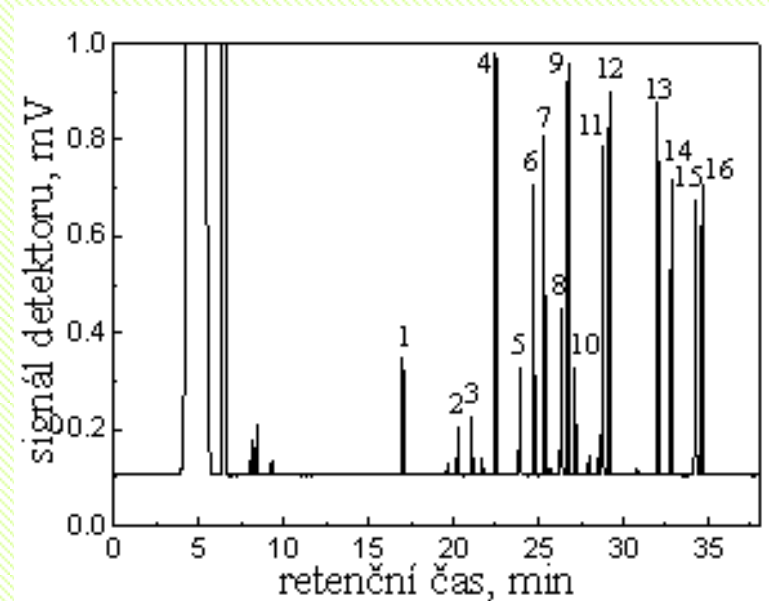

Plynová chromatografie

GC PLYNŮ ze VZDUCHU

kolona : náplňová, z nerezové oceli,
SF: molekulové síto 5A
nosný plyn : 30 ml/min He
dávkování : 100 mL (35 °C)
teplota termostatu kolony : 35 °C
detekce : TCD (140 °C)

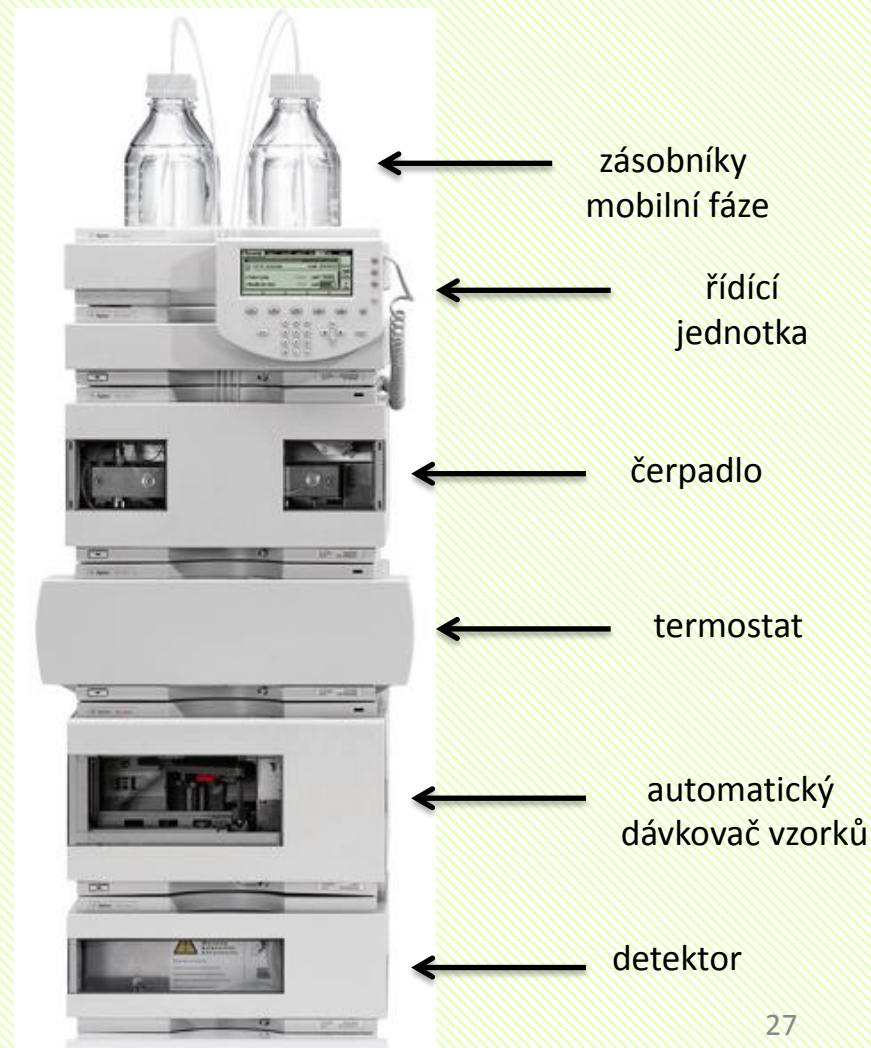
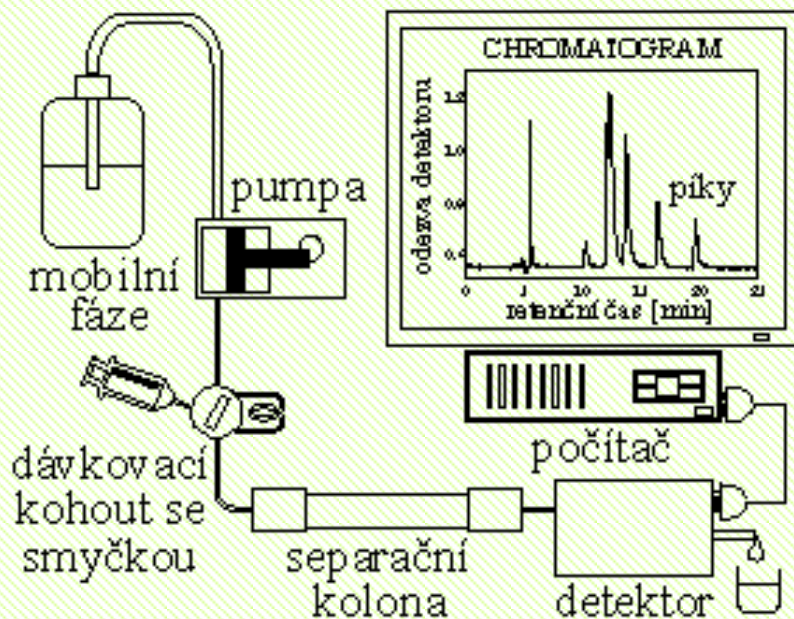
GC polychlorovaných bifenyků (PCB)

kolona : FS-SE-54-DF-0,35; 50 m x 0,25 mm ID
SF: SE-54 (*fenylpolysiloxan*)
nosný plyn : N₂ (1,2 bar)
dávkování : 1 mL (200 - 800 pg/mL v CH₂Cl₂)
splitter (dělič) : 1:70
teplota kolony : 80 °C ® 280 °C, 8 °C/min
detekce : ECD (260 °C)

Přehled chromatografických technik

mobilní fáze	stacionární fáze	mechanismus dělení	metoda	
plyn	kapalina	rozdělování	plynová rozdělovací chromatografie (GLC)	
	pevná látka	adsorpce	plynová adsorpční chromatografie (GSC)	
		sítový efekt	plynová chromatografie na molekulových sítích (GSC)	
kapalina	kapalina	rozdělování	kapalinová rozdělovací chromatografie (LLC)	
		sítový efekt	gelová permeační chromatografie (GPC)	
	pevná látka	adsorpce	kapalinová adsorpční chromatografie (LSC)	
		iontová výměna	iontově výměnná chromatografie (IEC)	
		biospecifická reakce	afinitní chromatografie (AC)	
	planární	kapalina	rozdělování	tenkovrstvá rozdělovací chromatografie (TLC)
			rozdělování	papírová rozdělovací chromatografie (PC)
pevná látka		adsorpce	tenkovrstvá adsorpční chromatografie (TLC)	

Kapalinová chromatografie

Kapalinová chromatografie

- **Farmaceutická analýza**

- HPLC je standardní lékopisnou metodou pro identifikaci a hodnocení čistoty substancí a finálních lékových forem
- využívána pro stanovení koncentrace léčiv v tělních tekutinách

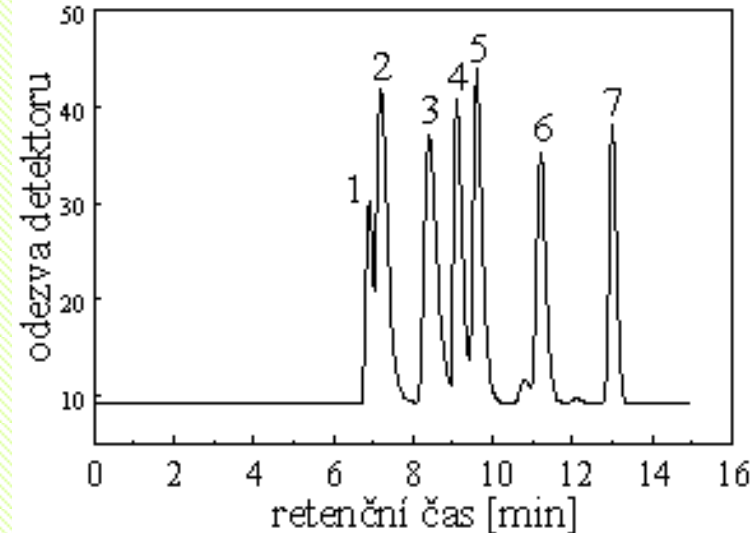
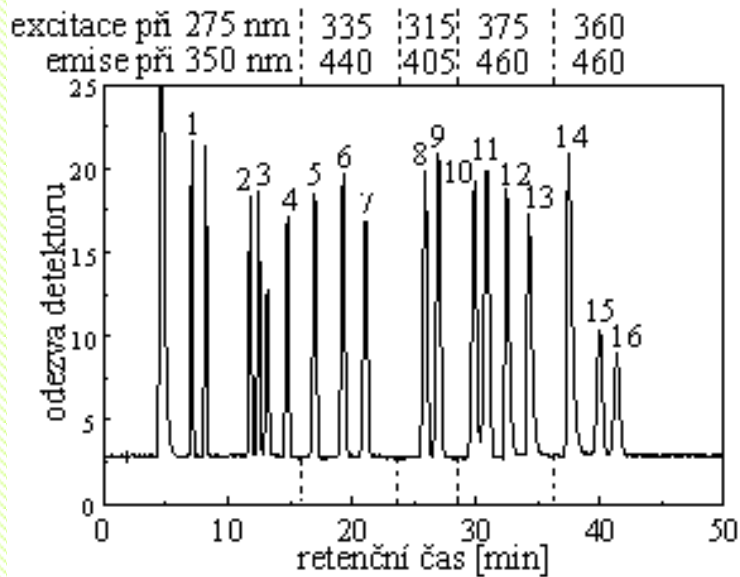
- **Analýza životního prostředí**

- analýza anorganických i organických polutantů ve vodách a půdách (PAH)

- **Analýza biomolekul a makromolekul**

- peptidy, bílkoviny, oligonukleotidy, sacharidy, lipidy, steroidy, karotenoidy, syntetické polymery

Kapalinová chromatografie

POLYAROMATICKÉ UHLOVODÍKY

kolona : 15 cm x 4 mm, **SF**: Nucleosil 5 C18 PAH

průtok eluentu : 0,9 ml/min při tlaku 100 bar

eluent : acetonitril / voda

5 min 60% ACN, isokraticky

60% → 90% ACN za 15 min, lineární gradient

90% → 100% ACN za 20 min, lineární gradient

20 min 100% ACN, isokraticky

detekce : fluorimetrická

píky : 1. naftalen, 2. acenaften, 3. fluoren, 4. fenanthren, 5. anthracen, 6. fluoranthen, 7. pyren, 8. benz[a]antracen, 9. chrysen, 10. benzo[e]pyren, 11. benzo[b]fluoranthen, 12. benzo[k]fluoranthen, 13. benzo[a]pyren, 14. dibenzo[ah]anthracen, 15. benzo[ghi]perylen, 16. indeno[1,2,3-cd]pyren

HPLC BÍLKOVIN

kolona : 25 cm x 9,4 mm, **SF**: Zorbax GF-250

eluent : 130 mM NaCl + 20 mM KCl +

50 mM Na₂HPO₄ (pH = 7,0), **průtok** eluentu : 1 ml/min

detekce : UV fotometrická při 210 nm

píky :

1. myší IgM, Mh = 900 000
2. hovězí thyroglobulin, Mh = 669 000
3. β-amylasa z brambor, Mh = 200 000
4. hovězí serum albumin, Mh = 66 000
5. kuřecí albumin, Mh = 45 500
6. hovězí RNAasa, Mh = 13 700
7. azid (t_{max}), Mh = 65

Přehled chromatografických technik

mobilní fáze	stacionární fáze	mechanismus dělení	metoda	
plyn	kapalina	rozdělování	plynová rozdělovací chromatografie (GLC)	
	pevná látka	adsorpce	plynová adsorpční chromatografie (GSC)	
		sítový efekt	plynová chromatografie na molekulových sítích (GSC)	
kapalina	kapalina	rozdělování	kapalinová rozdělovací chromatografie (LLC)	
		sítový efekt	gelová permeační chromatografie (GPC)	
	pevná látka	adsorpce	kapalinová adsorpční chromatografie (LSC)	
		iontová výměna	iontově výměnná chromatografie (IEC)	
		biospecifická reakce	afinitní chromatografie (AC)	
	planární	kapalina	rozdělování	tenkovrstvá rozdělovací chromatografie (TLC)
			rozdělování	papírová rozdělovací chromatografie (PC)
pevná látka		adsorpce	tenkovrstvá adsorpční chromatografie (TLC)	

Gelová chromatografie

Gelová **permeační** chromatografie

SF = hydrofobní gel
+
MF = organická rozpouštědla
↓
hydrofobní látky

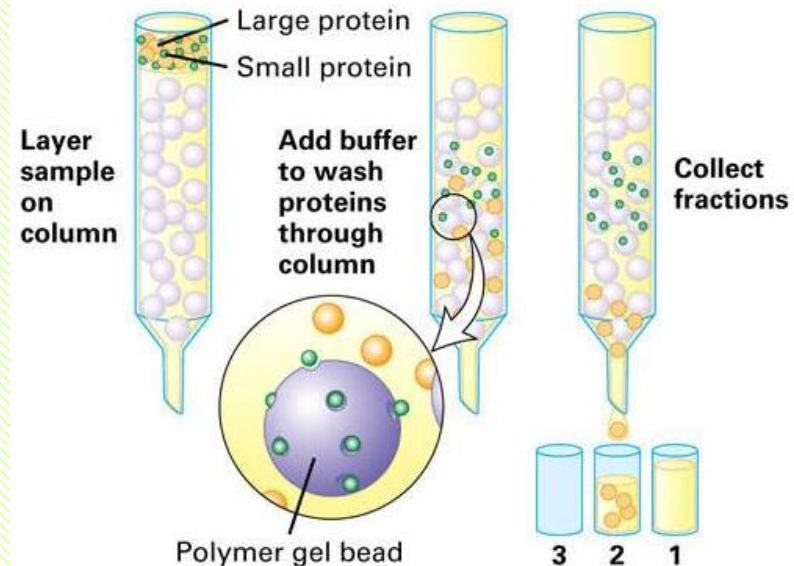
Gelová **filtrační** chromatografie

SF = hydrofilní gel
+
MF = vodné pufrы
↓
hydrofilní látky

➤ využívá mechanického dělení molekul analytů v pórech gelu na základě jejich rozdílné velikosti, tzv. **molekulově síťový efekt**

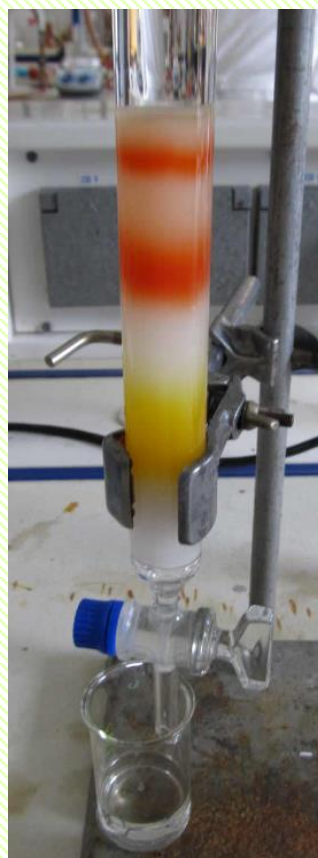
- **Skupinové dělení a odsolování**
- oddělování vysokomolekulárních látek od nízkomolekulárních
- **Předseparace komplexních vzorků**
- **Určení molekulové hmotnosti**

(a) Gel filtration chromatography

Gelová chromatografie

- **syntéza:** 2-brombenzoylferocenu z 2-brombenzoylchloridu a ferocenu
- **SF:** silikagel
- **MF:** MTBE:hexan (4:1)

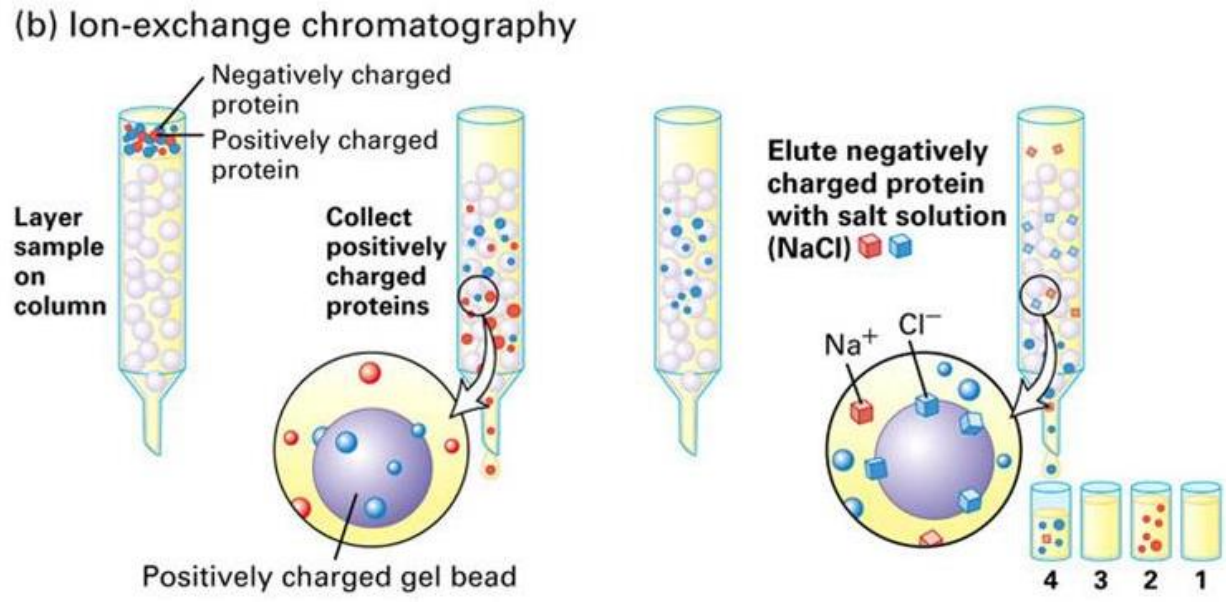
1. ferocen

2. 2-brombenzoylferocen

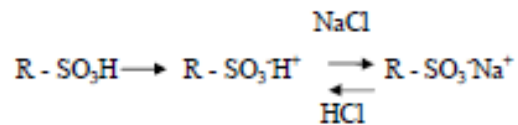

Iontově výměnná chromatografie

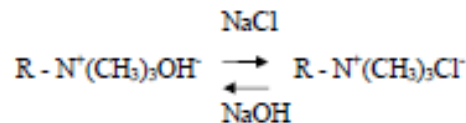
- využívá rozdílné **výměnné adsorpce** analytů (iontů) na povrchu iontového měniče

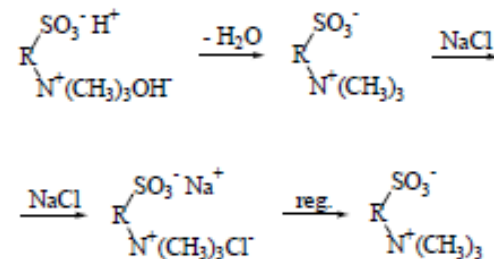
Silně kyselý katex

Silně bazický anex

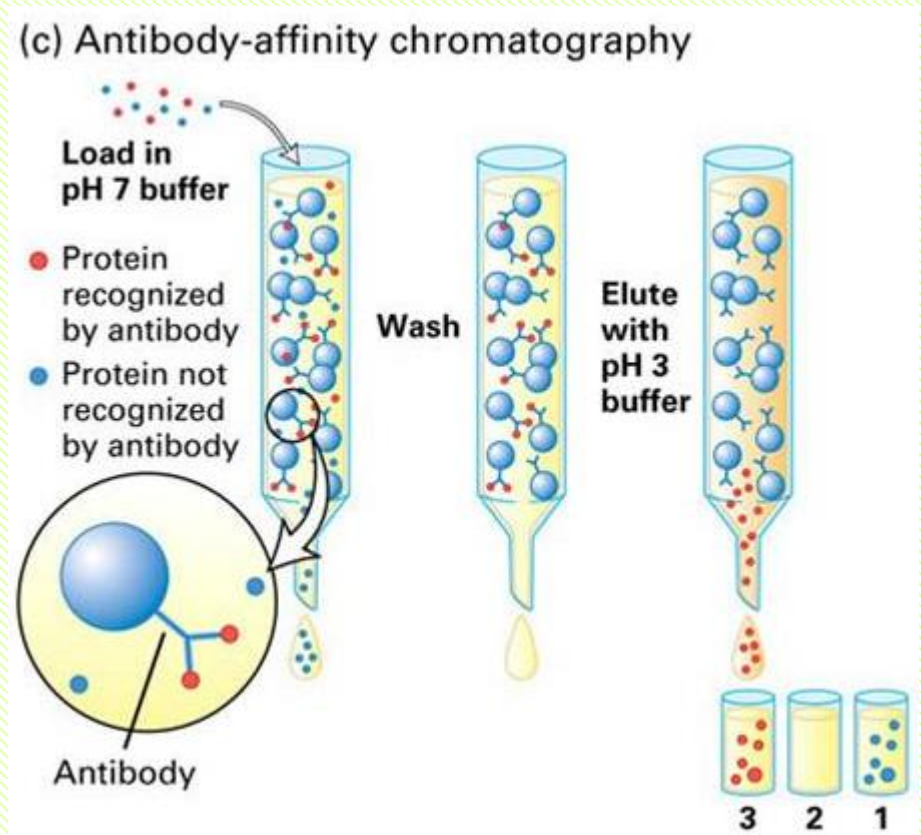
Amfoterní ionery: obsahují katexové i anexové funkční skupiny; vytvářejí vnitřní soli

Afinitní chromatografie

➤ využívá výjimečné **biologické schopnosti** některých látek (afinantů, ligandů či afinantních ligandů) **specificky a reverzibilně vázat** jiné látky

- antigen – protilátka
- enzym – substrát
- hormon – receptor

Přehled chromatografických technik

mobilní fáze	stacionární fáze	mechanismus dělení	metoda
plyn	kapalina	rozdělování	plynová rozdělovací chromatografie (GLC)
	pevná látka	adsorpce	plynová adsorpční chromatografie (GSC)
		sítový efekt	plynová chromatografie na molekulových sítích (GSC)
kapalina	kapalina	rozdělování	kapalinová rozdělovací chromatografie (LLC)
		sítový efekt	gelová permeační chromatografie (GPC)
	pevná látka	adsorpce	kapalinová adsorpční chromatografie (LSC)
		iontová výměna	iontově výměnná chromatografie (IEC)
		biospecifická reakce	afinitní chromatografie (AC)
	planární	kapalina	rozdělování
rozdělování			papírová rozdělovací chromatografie (PC)
pevná látka		adsorpce	tenkovrstvá adsorpční chromatografie (TLC)

Tenkovrstvá chromatografie

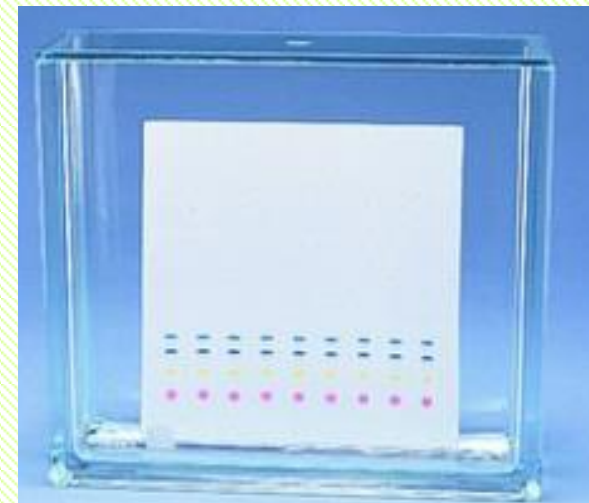

- **Rozdělovací chromatografie**

- využívá **rozdílné rozpustnosti** (a tudíž i rozdílné distribuce) molekul analytů mezi dvěma zcela nemísitelnými kapalinami
- MF = kapalina
- SF = kapalina

- **Adsorpční chromatografie**

- využívá **rozdílné adsorpce** molekul analytů na povrchu tuhé fáze s aktivními centry
- MF = kapalina
- SF = adsorbent (silikagel, alumina) na skleněných či hliníkových fóliích

Papírová chromatografie

- **Rozdělovací chromatografie**

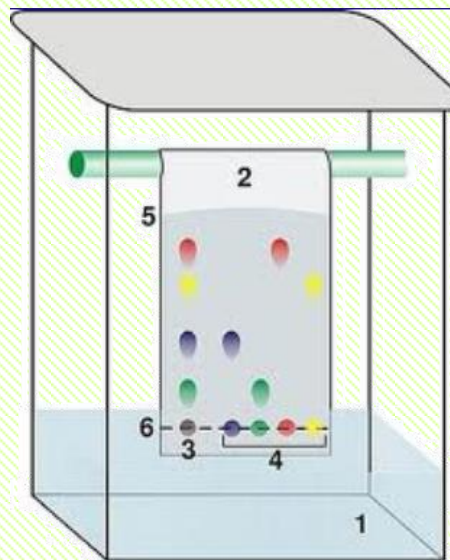
- využívá **rozdílné rozpustnosti** (a tudíž i rozdílné distribuce) molekul analytů mezi dvěma zcela nemísitelnými kapalinami

- SF = kapalina zachycená na papíře

(je většinou **voda** zachycená na celulózovém filtračním papíře)

- MF = kapalina

(organická rozpouštědla nebo jejich směsi, které se s vodou nemísí nebo mísí omezeně)

Papírová chromatografie

- **Rozdělovací chromatografie**

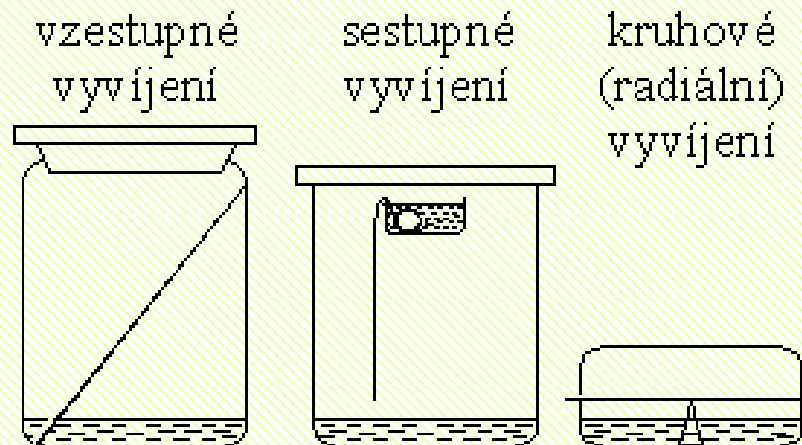
- využívá **rozdílné rozpustnosti** (a tudíž i rozdílné distribuce) molekul analytů mezi dvěma zcela nemísitelnými kapalinami

- SF = kapalina zachycená na papíře

(je většinou **voda** zachycená na celulóзовém filtračním papíře)

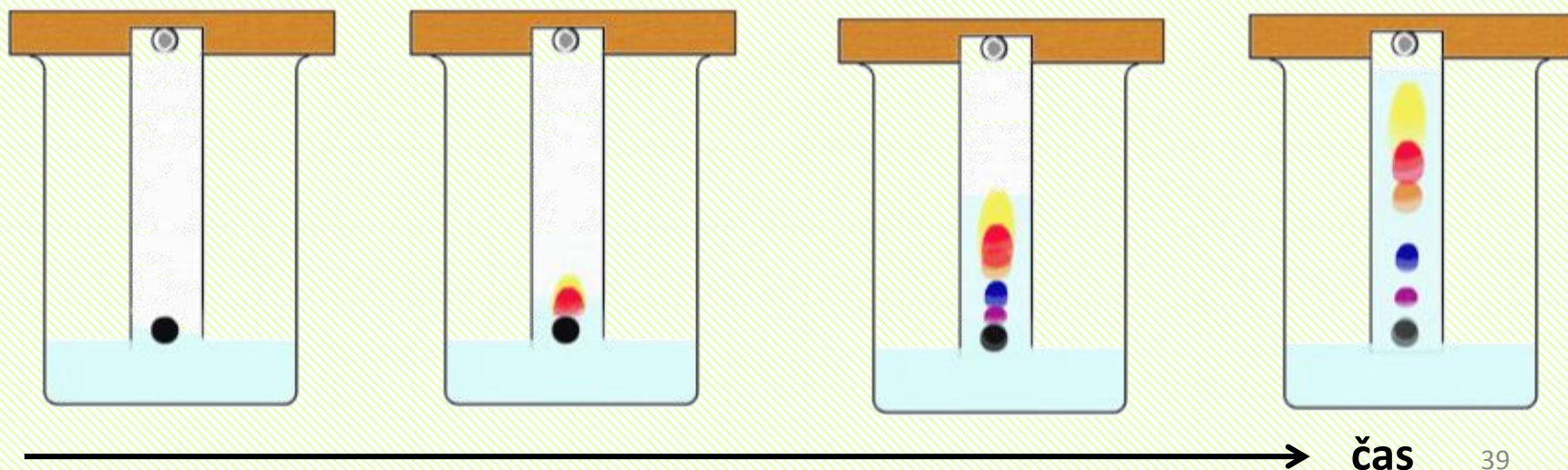
- MF = kapalina

(organická rozpouštědla nebo jejich směsi, které se s vodou nemísí nebo mísí omezeně)

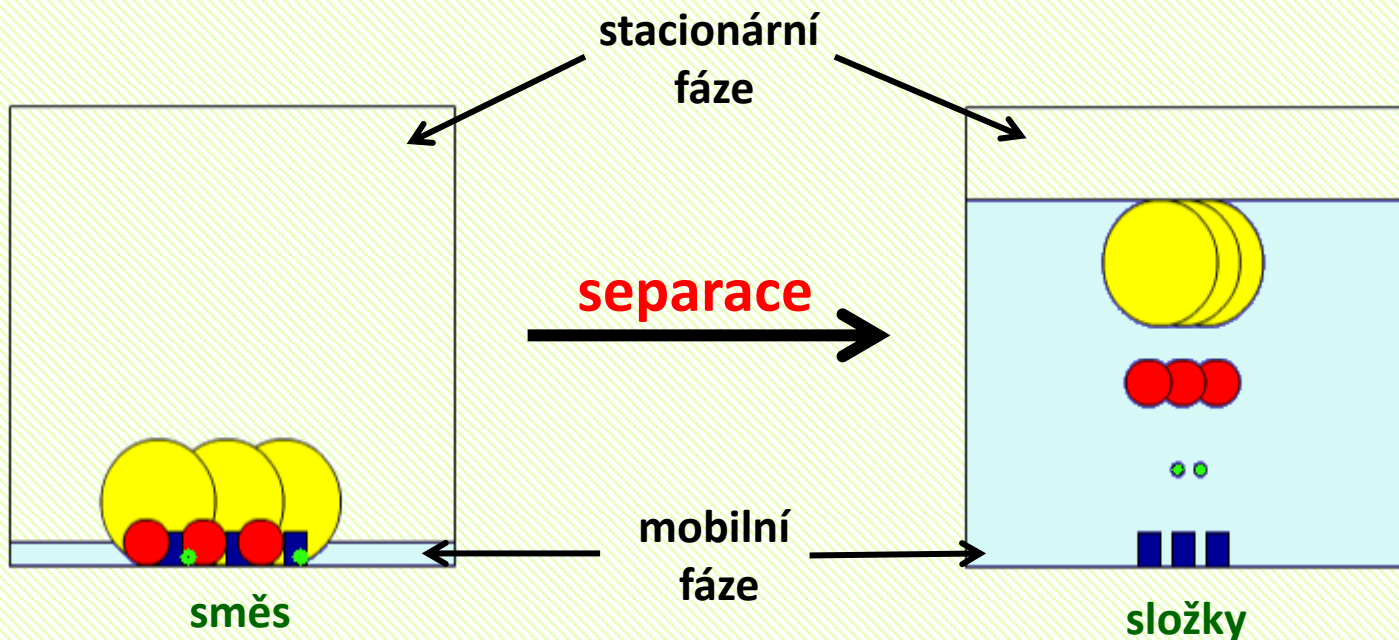

Princip dělení analytů při PC

- vzorek se nanese ve formě malé skvrny na papír
- mobilní fáze se nechá vzlínat póry papíru
- mobilní fáze unáší dělené látky ze vzorku
- látky se více či méně zpožďují interakcí (rozpuštění) se stacionární fází
- tím se vzájemně dělí

Princip dělení analytů při PC

složky	afinita k SF	afinita k MF
	–	nerozpustný
	+++	+
	++	++
	+	+++

Analytické informace

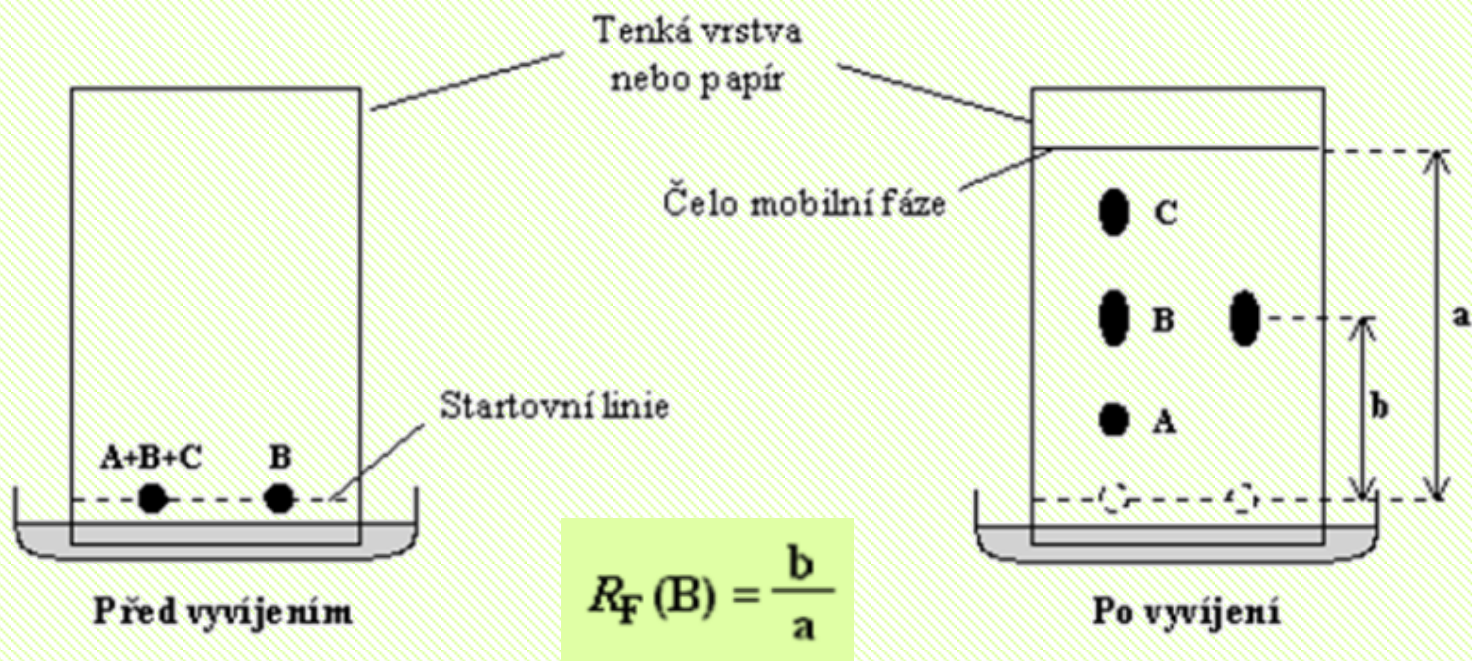
- kvalitativní informace

➤ **poloha skvrny** (druh látky)

⇒ retardační faktor R_f

(metoda standardů)

Retardační faktor (R_f) je poměr vzdálenosti, kterou urazila látka oproti vzdálenosti, kterou urazilo čelo mobilní fáze

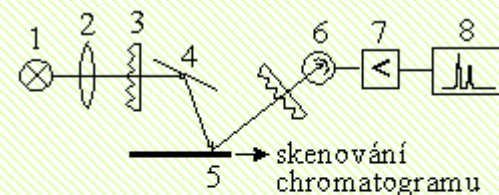
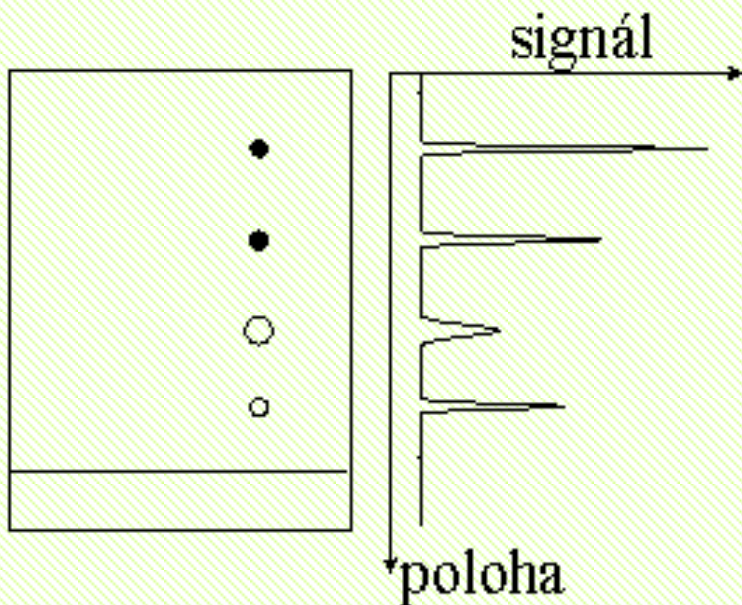
Analytické informace

- kvantitativní informace

- plocha skvrny (množství, koncentrace látky)

- ⇒ extrakce skvrn

- ⇒ fotodenzitometr – převede skvrny analytů na chromatogram s píky, jejichž plocha je úměrná množství příslušného analytu ve skvrně

1 světelný zdroj	5 chromatogram
2 čočka	6 fotonásobič
3 monochromátor	7 zesilovač
4 zrcadlo	8 zapisovač

TLC/PC chromatografie

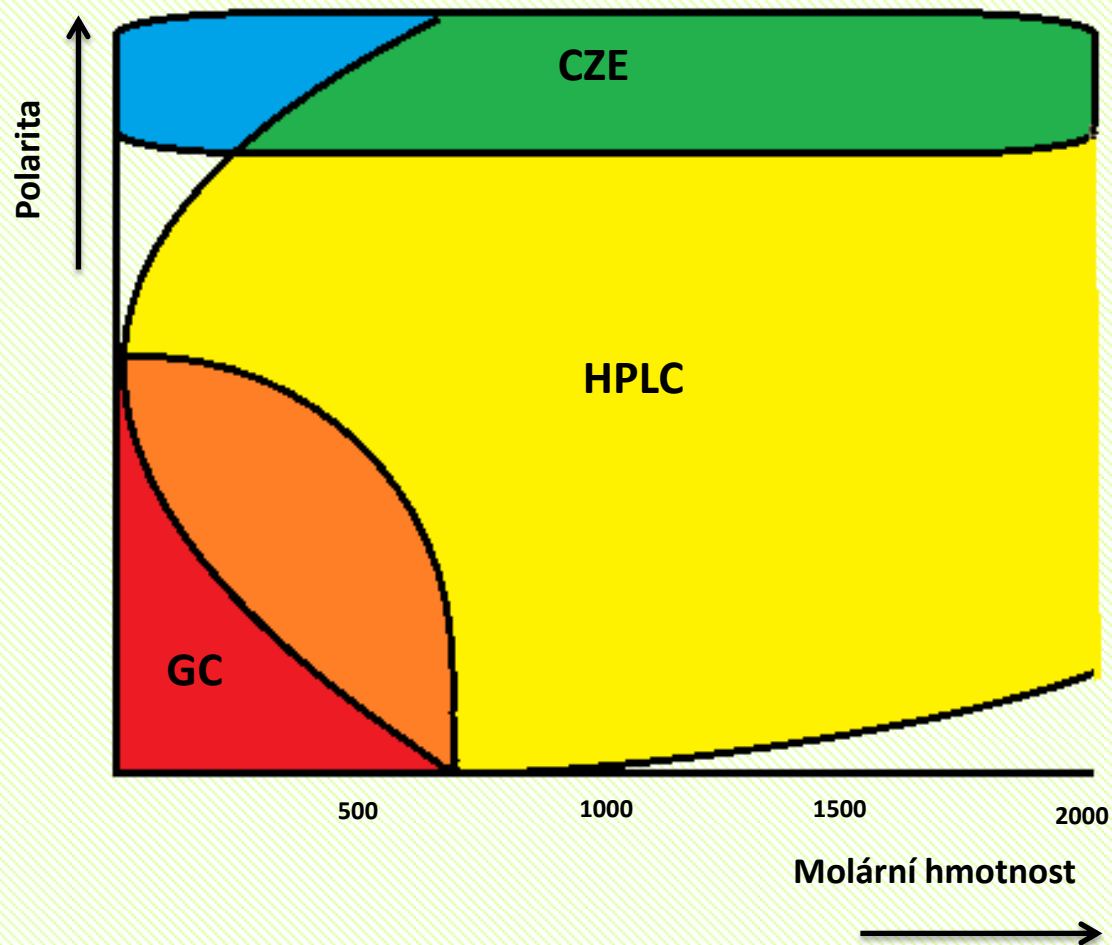

- vynikají jednoduchostí provedení a minimální ekonomické náklady
- **Monitorování průběhu organických syntéz**
  - rychlá kontrola čistoty meziproductů a finálních produktů
- **Klinická a toxikologická analýza**
  - nezastupitelná metoda při rychlém určování identity toxických a omamných látek v toxikologii
  - určování identity a hodnocení stability farmaceutických, potravinářských a kosmetických produktů

Přehled chromatografických technik

mobilitní fáze	stacionární fáze	mechanismus dělení	metoda	
plyn	kapalina	rozdělování	plynová rozdělovací chromatografie (GLC)	
	pevná látka	adsorpce	plynová adsorpční chromatografie (GSC)	
		sítový efekt	plynová chromatografie na molekulových sítích (GSC)	
kapalina	kapalina	rozdělování	kapalinová rozdělovací chromatografie (LLC)	
		sítový efekt	gelová permeační chromatografie (GPC)	
	pevná látka	adsorpce	kapalinová adsorpční chromatografie (LSC)	
		iontová výměna	iontově výměnná chromatografie (IEC)	
	planární	kapalina	rozdělování	tenkovrstvá rozdělovací chromatografie (TLC)
			rozdělování	papírová rozdělovací chromatografie (PC)
pevná látka		adsorpce	tenkovrstvá adsorpční chromatografie (TLC)	
		biospecifická reakce	afinitní chromatografie (AC)	

Chromatografie „Královna analýz“

Děkuji Vám
za pozornost

Separace barviv papírovou chromatografií

